

ТВОРЧІ ТА КОМУНІКАТИВНІ СКЛАДОВІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ЖУРНАЛІСТА

Соціально-економічні перетворення кінця ХХ – початку ХХІ ст. змінили ціннісні орієнтири українського суспільства, призвели до його розшарування, відтак, соціальне замовлення на форму, якість і зміст вищої освіти почало визначатися не лише державним замовленням, а й попитом, що виникає в різних соціальних групах, кожна з яких відрізняється власним баченням життя, своїми фінансовими можливостями для його втілення.

Оскільки засоби масової інформації в будь-якій цивілізованій демократичній країні – це “очі й вуха суспільства”, через які воно отримує інформацію “про кожен крок влади” [15, с. 153], варто акцентувати увагу на тому, що в умовах інтеграції України в європейський комунікаційний та освітній простір постійно зростає роль засобів масової інформації. А ефективність їх роботи, звичайно, залежить від професіоналізму журналістів, складовими якого є творчість і комунікативність, уміння будувати ефективний діалог за правилами етики професійного спілкування, творчо налагоджувати співпрацю в процесі комунікації в різних сферах суспільного життя.

Час висуває свої вимоги до професійної підготовки фахівців у галузі журналістики, відтак, сьогодні, коли “непрофесіоналізм серед молодих фахівців набуває загрозливих масштабів” [20, с. 61], особливо актуальною є проблема формування комунікабельної, творчої особистості майбутнього журналіста.

Теоретична значущість і недостатня розробленість цієї проблеми визначили тему *статті*, а її *метою* стало висвітлення філософських, педагогічних, психологічних та журналістських поглядів на творчі й комунікативні складові професії журналіста, розкриття сутності понять “професіоналізм журналіста”, “творчість” і “комунікативність”.

Актуальні питання професійної підготовки майбутніх фахівців, у тому числі журналістів, у педагогічному процесі вищих навчальних закладів висвітлювали Д. Белухін, В. Березін, В. Болотов, Є. Климов, В. Кукушкін, В. Серіков, В. Ворошилов, Я. Засурський, С. Корконосенко, О. Короченський, В. Кудін, Г. Лазутін, В. Лозова, Є. Прохоров, В. Різун, Л. Світич, І. Тимченко, В. Фатиміна, Ю. Шаповал, В. Шкляр та ін.

Феномен творчості досліджувало багато вчених (філософів, психологів, педагогів, журналістикознавців тощо): Б. Ананьєв, А. Арнольдов, А. Асмолов, М. Барг, Г. Батищев, М. Бердяєв, В. Біблер, Д. Богоявленська, Л. Буєва, Л. Виготський, Т. Волобуєва, Дж. Гілфорд, Ю. Давидов, В. Димов, Д. Ельконін, Б. Кедров, В. Клименк, Г. Костюк, А. Леонтєв, О. Лук, І. Маноха, А. Меренков, В. Моляко, Ф. Михайлов, Я. Пономарьов, А. Пуанкаре, В. Роменець, С. Рубінштейн, М. Скаткіна, Б. Сорокін, В. Степун, В. Столін, Т. Сущенко, В. Татенко, Б. Теплов, Е. Торранс, В. Шадриков, Т. Шамова, А. Шумилін, К. Юнг, Н. Яковлева, М. Ярошевський та ін.

Проблеми комунікативності, формування культури професійного спілкування та діалогу відображені в наукових розвідках С. Амеліної, Л. Анпілогової, І. Андронікова, М. Бахтіна, Н. Березіної, В. Беркова, М. Вайновської, М. Ва-

сильєвої, В. Волошинова, Л. Виготського, Л. Введенської, Н. Волкової, Б. Гаймакової, В. Грехнева, Л. Губерського, О. Зарецької, М. Зарви, В. Іванова, Т. Колбіної, І. Комарової, В. Костюка, С. Кулагіної, Л. Лазарева, С. Макарової, Т. Матвеєвої, О. Михайлюти, А. Москаленка, А. Мудрика, С. Мусатова, В. Новікової, С. Ольховецького, М. Осовської, Л. Паламар, А. Панфілової, М. Пентилюк, Л. Петровської, Г. Почепцова, А. Ривіна, С. Рубінштейна, Г. Сагач, П. Сопера, Л. Супрун, М. Тузової, Д. Чубатої, Г. Шергової, О. Щербакової та ін.

Перш ніж говорити про творчі та комунікативні складові професіоналізму журналіста, вважаємо за потрібне зупинитися на стислому розгляді тлумачень понять “професіоналізм”, “творчість” і “комунікативність”.

На нашу думку, при дослідженні професіоналізму журналіста необхідно звернутися до базового поняття професіоналізму, що в науковій літературі тлумачиться як оволодіння глибинами професії, які в своїй основі є результатом цілеспрямованого, цілісного розвитку особистості, де поєднані ефективність виховного впливу, природні задатки, освіта, гармонія культури почуттів, волі та вчинків [4, с. 995]; як певний рівень успішності виконання професійної діяльності [19, с. 300]; як “елемент суспільної свідомості, відображення суспільного буття у формі правових і моральних норм, правил, принципів та ідеалів, які формуються в процесі розвитку особистості й суспільства” [16, с. 12]; як “соціальний феномен, в якому компетентність виступає як його першооснова” [16, с. 30].

Питання професіоналізму та професійної компетентності останнім часом стали предметом пильної уваги психологічної науки (Є. Климов, А. Маркова, Л. Мітіна, Ю. Поваренко, Н. Пряжников та ін.), але в більшості випадків дослідники обмежуються вивченням набору професійно важливих якостей, їх формування й оцінювання. Найчастіше ототожнюють поняття професійної компетентності та професіоналізму [7].

Зазначимо, що цікаві думки стосовно журналістського професіоналізму висловлені російськими науковцями. Так, С. Корконосенко зауважував, що “перш, ніж стати журналістом за посадою, треба стати журналістом за світовідчуттям, способом сприйняття навколишнього життя, професії й себе у професійному середовищі”, підкреслюючи при цьому важливість “творчої своєрідності, індивідуальності майстра, вміння ламати звичні норми і створювати нові” [18, с. 3]. На думку вченого, професіоналізм у загальному значенні “передбачає оволодіння майстерністю, тобто досягнення такого рівня, який дає змогу найповніше виконувати конкретні функції в певній галузі суспільної практики” [18, с. 7].

Не заперечуючи поглядів С. Корконосенка, дослідниця С. Виноградова стверджує, що “незважаючи на те, що в очах журналістів дар слова залишається одним з найнеобхідніших для професіонала, ні у теоретиків, ні у практиків немає єдиної думки про те, що ж все-таки головне в системі здібностей. В усьому їх різноманітному комплексі виділяються базові характеристики (інтелект, емоційність, воля), соціальні (здатність до праці, творчості, особистісного розвитку), професійні (пізнавальні, проєктивні та комунікативні). Крім того, сучасному працівникові ЗМІ притаманні дослідні, акторські, режисерські, комунікативні, організаторські та комерційні задатки” [18, с. 27].

Значний внесок у дослідження питання професіоналізму журналіста зробили й українські вчені-журналістикознавці. Так, В. Здоровега, називаючи журналі-

стику дуже специфічним видом діяльності з духовно-прикладним характером, стверджував, що журналістський професіоналізм складається з багатьох важливих компонентів: “від морально-громадянських (мужність, сміливість), психологічних (оперативність, відчуття актуальності), освіченості (знання, компетенція) до суто літературних (уміння цікаво, стисло, образно викладати думку” [9, с. 32].

Дещо іншу наукову позицію має сучасний дослідник Ю. Шаповал, який, визнаючи журналістику явищем “завжди сучасним за суттю і призначенням”, зазначає, що “журналістська діяльність виявляється не набором певних особистісних рис і навичок, розбавлених прагненнями та бажаннями. Ця діяльність – цілісний, специфічний спосіб життя, що органічно складає і наповнює все єство” [29, с. 312]. Вчений надає великого значення творчим складовим професіоналізму журналіста.

Слід зазначити, що трактування творчості філософами зводяться до людської діяльності, результатом якої є створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей, які не мають аналогів. “У філософських концепціях буття, що виростили з досвіду ХХ ст., проблема творчості виявляється однією з найважливіших. Вона розглядається як проблема існування конкретної людини (людей) у світі, як питання її особистісного досвіду, розвитку, життя” [11, с. 704].

У педагогіці творчість розуміється як процес засвоєння матеріальних та духовних цінностей, створених людством, під час якого відбувається формування й розвиток творчої особистості. А відтак, під визначенням “творчий” розуміють такий, що є результатом творчої діяльності, характеризується новизною та суспільною значущістю.

Так, на думку А. Брушлинського, у творчості значна роль належить відкриттям невідомого, створенню нового, подоланню стереотипів і шаблонів. Такі погляди поділяє і Я. Пономарьов, вважаючи, що визначними у творчості є розвиток, виникнення нових структур, нового знання, нових способів діяльності.

Слід зазначити, що вчені розглядають творчість переважно як певну діяльність людини або колективу людей, що спрямована на створення нових, суспільно значущих цінностей (М. Гамезо та І. Домашенко), як діяльність, яка створює дещо нове, оригінальне, що потім входить в історію розвитку не тільки самого творця, а й науки, мистецтва (С. Рубінштейн), як індивідуальна діяльність людини і в повсякденному реальному житті, щоденному виборі життєвих ситуацій, і в різних формах самовираження (А. Маслоу).

Творчість – це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. “Творчість має особистісний, процесуальний і результативний аспекти, вона реалізується у виробництві, науці, мистецтві, політиці, педагогіці тощо” [28, с. 6].

На думку Ю. Гагіна, “творчість – це спеціальна людська діяльність, що поєднує в собі значення як іманентної властивості людини, так і ознаки її способу існування, дійсності та виявляється у примноженні матеріальних і духовних цінностей, що характеризуються авторськими системами” [6, с. 142].

Беззаперечним, за нашим переконанням, є той факт, що для сучасної молоді все актуальнішим стає прагнення до самореалізації. Як стверджують В. Андрєєв, Д. Богоявленська, Н. Лейтес, О. Лук, А. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, розширення самосвідомості здійснюється через соціальну твор-

чість як прагнення реалізувати себе. Навчання студентів-майбутніх журналістів визначається вимогами, що висуваються сучасним інформаційним суспільством і професійним соціумом, специфікою творчої діяльності журналіста.

На думку В. Андреева, творчі здібності студентів у навчально-творчій діяльності виявляються в допитливості, інтересі, відчутті захопленості, емоційному піднесенні, прагненні до творчих досягнень, до лідерства, до отримання високої оцінки, особистої значущості, творчої діяльності, самоосвіти, самовиховання; а комунікативні здібності полягають у здатностях використовувати досвід інших, співпрацювати з ними, організовувати, відстоювати свою позицію, переконувати інших, уникати конфліктів [1].

Особливості взаємозв'язку комунікативних і творчих складових особистості (у тому числі журналіста) висвітлено в дослідженнях М. Бахтіна, О. Бодальова, М. Бубера, Г. Васильєвої, Т. Григор'євої, Д. Ельконіна, І. Кона, Г. Кумицького, А. Леонт'єва, Л. Лінської, М. Лісіної, Б. Ломова, А. Матюшкіна, А. Петровського, Б. Теплова, Т. Усольцевої та ін.).

Комунікативні та творчі складові журналістського професіоналізму тісно взаємопов'язані. Ми погоджуємося з позицією О. Гавалешко, яка стверджує, що формування творчих компонентів залежить від сприятливих умов спілкування, схвалення, розуміння та підтримки. Дослідниця стверджує, що “процес творчості є розвивальною взаємодією, у якій відбувається взаємовідображення, взаємозміна та взаємозбагачення особистості й навколишнього світу, що виявляється у творчому діалозі зі світом, з іншими, із самим собою. Сам діалог є цілісною динамічною системою, що розвивається, насичується творчими елементами та збігається з творчістю” [5].

Гармонійне поєднання комунікативних і творчих складових сприяє вдосконаленню процесу спілкування, побудові конструктивного діалогу, створенню сприятливої атмосфери у відносинах, що зумовлює особистісне зростання. “При цьому формується творче самостановлення, яке розуміється як цілісна система, що спрямована на конструктивне та продуктивне вирішення внутрішніх і зовнішніх проблем” [5, с. 12].

Цінною в контексті питання взаємозв'язку комунікативних і творчих складових професіоналізму журналіста є думка В. Олешка про те, що “діалог з аудиторією чи конкретно людиною-споживачем журналістської продукції є одним з найефективніших способів налагодження творчих відносин. Адже діалог у сучасній журналістиці – це не лише спосіб засвоєння інформації, не лише авторський прийом, а й спосіб реалізації вихідних функцій журналістики, умова життєздатності системи в цілому” [17, с. 6].

Результатом синтезу творчих і комунікативних складових особистості журналіста, у процесі якого першорядна роль належить культурі спілкування, є професійне самопізнання, самосприйняття, самоактуалізація, самовираження, самореалізація та самовдосконалення.

У сучасній філософській літературі (В. Афанасьєв, Л. Буєва, М. Каган, Ю. Прилюк) досліджується роль спілкування у формуванні особистості та в існуванні суспільних відносин, його соціалізувальна та індивідуалізувальна функції. У психології найдетальніше розроблено підхід до спілкування як до одного з видів людської діяльності (Б. Анан'єв, О. Леонт'єв, А. Петровський).

Деякі дослідники (Т. Панченко, Є. Сарапулова) вважають, що самопізнання та етика спілкування є засобом формування комунікативних умінь у представників молодого покоління, підкреслюючи при цьому необхідність урахування професійної спеціалізації [24, с. 40].

Співвідносячи професіоналізм з різними аспектами зрілості фахівця, сучасний російський психолог А. Маркова виділяє чотири види професійної компетентності: спеціальну, соціальну, особисту, індивідуальну. Вважаємо за необхідне зазначити, що серед найважливіших складових соціальної профкомпетентності вчений називає здатність самостійно здобувати нові знання та вміння, а також використовувати їх у практичній діяльності, вказуючи, що соціальна профкомпетентність характеризує володіння способами спільної професійної діяльності та співпраці, прийнятими в професійному співтоваристві прийомами професійного спілкування [13].

Привертає увагу й наукова позиція російської дослідниці А. Сергієнко, яка серед провідних компетентностей журналіста виокремлює комунікативну, відносячи її як до загальної, так і професійної компетентності. “Спілкування або комунікація пронизує всі види діяльності журналіста й актуалізується в усіх формах – від міжособистісного спілкування до масової комунікації” [26, с. 304].

Цікаві думки стосовно журналістського професіоналізму висловлювали Т. Ємельянова, О. Жирун, Є. Прохоров, Л. Світич, вказуючи на невід’ємну ознаку журналістської професії – комунікабельність (бажання і вміння спілкуватися з людьми).

Огляд наукової, науково-методичної літератури із цієї проблеми засвідчив, що питанням формування комунікативної компетентності як однієї з найважливіших ознак професіоналізму приділяє увагу багато сучасних педагогів і психологів (Ю. Ємельянов, Ю. Жуков, Н. Корольова, Д. Люїс, А. Маркова, А. Панфілова, Л. Петровська, А. Сергієнко, Л. Столяренко, О. Федоров та ін.).

Як стверджує А. Сергієнко, комунікативна компетентність журналіста є однією з найважливіших рис особистості, які зумовлюють професійну діяльність. До комунікативної компетентності журналіста, на думку науковця, можна віднести володіння сучасними цифровими, інформаційними технологіями; важливою складовою є мовна і риторична компетентність журналіста. Вміння впливати на людину, викликати емоційний відгук або зацікавленість аудиторії А. Сергієнко розглядає як одну з основних професійних рис журналіста [26, с. 4]. Крім комунікабельності, комунікативні властивості охоплюють і здатність правильно організувати спілкування, і вміння переконувати людей, впливати на них.

Оскільки робота журналіста орієнтована на взаємодію з аудиторією, інформаційними ресурсами, у навчальному процесі ВНЗ особливу увагу варто звертати на міждисциплінарний підхід, системність у використанні інноваційних методик і технологій, що, за нашим переконанням, дасть студентам змогу отримати уявлення про закономірності спілкування й комунікації, допоможе майбутнім журналістам підготуватися до успішної професійної діяльності. Адже комунікативна готовність журналіста до професійної діяльності визначається вміннями й навичками практичної взаємодії з людьми (ведення діалогу, вирішення конфліктних ситуацій або запобігання їм на різних стадіях, саморегуляція, розуміння невербальної мови спілкування тощо).

Комунікативна компетентність у взаємозв'язку з творчим усвідомленням своєї ролі в площині журналізму, на наш погляд, є соціально-психологічною умовою успішної професійної діяльності майбутнього журналіста. Комунікативність є частиною культури спілкування, а розвиток навичок спілкування будь-якої людини, у тому числі журналіста, відбувається у процесі опанування культурних інструментів спілкування й етичних норм поведінки, які вироблені в ході суспільно-історичної практики та прийняті в тій соціокультурній групі, до якої належить та чи інша особистість.

На думку російського журналістикознавця З. Смелкової, однією з найважливіших особистісно-професійних рис журналіста є комунікативна компетентність [27, с. 28] – здатність особистості до мовленнєвого спілкування та вміння слухати.

Такої самої позиції дотримується і Л. Світич, зауважуючи, що “не можна уявити журналіста без таких рис, як комунікабельність, уміння спілкуватися з людьми, розуміти їх потреби й інтереси” [25, с. 82], а запорізький науковець В. Костюк ще більше, на наш погляд, конкретизує журналістську комунікативність, зазначаючи, що “серед основних професійних умінь журналістів чільне місце займає рівень володіння словом. Проблема мовної культури журналіста не нова, але актуальна повсякчас...” [12, с. 98].

Нам імпонує думка О. Гавалешко про те, що “діалогічність, як вищий рівень розвитку спілкування, водночас виступає сутнісною ознакою процесу творчості. Діалогічність як сутнісна ознака визначає внутрішню типологічну подібність процесів творчості і спілкування” [5, с. 15].

Сьогодні в усіх сферах суспільних відносин володіння мистецтвом діалогічного спілкування конче необхідне, оскільки діалог є основою людського взаєморозуміння, його роль у журналістиці постійно зростає, адже в умовах правової держави особливого значення набуває вміння вести конструктивний діалог, який допомагає демократичному розв'язанню проблем, уникненню протистояння та протидії сил.

Такі дослідники, як С. Біблер, Г. Буш, М. Ярошевський, трактують діалог як довільну взаємодію структур, що характеризуються активністю, суб'єктивністю та власною логікою розвитку. У науковому світі педагогіки діалог тлумачиться як зв'язок комунікантів (М. Глушенко), як форма суб'єкт-суб'єктної взаємодії (Є. Шиянова), як спосіб розвитку особистості (О. Бочкарьова, І. Залигіна, Л. Орешкіна, Г. Столяров) тощо.

Маємо тверде переконання, що серед інструментальних компетенцій фахівця-журналіста особливе місце належить лінгвістичним умінням і комунікативним навичкам з рідної мови, серед міжособистісних – творчим індивідуальним здібностям, пов'язаним з умінням виражати почуття й формувати відносини, соціальним навичкам, пов'язаним із процесами соціальної взаємодії та співпраці.

Комунікативна компетентність журналіста зумовлена вимогами суспільства й професії. Під комунікативною компетентністю розуміємо сукупність досвіду, комунікативних знань, умінь, навичок, компетенцій, які дають змогу творчо самовиразитися журналістській індивідуальності у сфері професійного спілкування, вирішити спектр поставлених творчих завдань.

На нашу думку, говорити сьогодні про комунікативну компетентність журналіста треба в контексті поняття “комунікація”, до визначення якого сучасні українські науковці мають дещо різні підходи: так, наприклад, журналістикознавець В. Різун авторитетно стверджує, що це – “зумовлений ситуацією й соціально-психологічними особливостями комунікаторів процес установаження й підтримки контактів між членами певної соціальної групи чи суспільства в цілому на основі духовного, професійного або іншого єднання учасників комунікації, який відбувається у вигляді взаємопов’язаних інтелектуально-мислительних та емоційно-вольових актів, опосередкованих мовою й дискретних у часі й просторі, – тобто у вигляді актів мовлення, актів паралінгвістичного характеру й психофізичного впливу, актів сприймання та розуміння, що пов’язані з процесами збору фактів, їх зберігання, аналізу, переробки, оформлення, висловлення та у разі потреби поширення, сприймання й розуміння; відбувається з використанням або без нього різних знакових, систем, зображень, звуків (письмо, міміка, жести та ін.), засобів комунікації (газети, журнали, аудіовізуальні програми та ін.), засобів зв’язку (телефон, телеграф, транспорт тощо) і результатом яких є конкретна інтелектуально-мислительна й емоційно-вольова поведінка співрозмовника, конкретні результати його діяльності, прийняті ним рішення, що задовольняють членів певної соціальної групи або суспільства в цілому” [22, с. 22].

Погоджуючись із визначенням В. Різуна, В. Буряк зауважує, що “сучасне розуміння поняття “комунікація” точно відповідає суспільному інтелектуально-інформаційному свідомісному контексту” [3, с. 51].

Під масовою комунікацією вчені розуміють “організоване спілкування, що є видом суспільно-культурної діяльності, яка відбувається у вигляді взаємопов’язаних інтелектуально-мислительних та емоційно-вольових дій, спрямованих на духовне, професійне чи інше єднання маси людей (мас)” [22, с. 23], частковий, окремий випадок соціальної комунікації, який можна трактувати як “певну діяльність, зумовлену системою соціально значущих норм та оцінок, зразків і правил спілкування, прийнятих у цьому суспільстві” [10, с. 2].

Значення масової комунікації в наш час важко переоцінити. Нам імпонує наукова позиція соціологів, яка акцентує, що “саме масова комунікація принципово змінила ситуацію, надала можливість жити суспільним життям не тільки окремому суспільству, а й цілому людству” [14, с. 271].

У комунікативному процесі діє індивід, наділений певними характеристиками, – комунікативна особистість. Комунікативна особистість, на думку В. Буряка, – це “суб’єкт, взятий з боку його здібностей до вироблення, використання й ретрансляції комунікативних кодів, що забезпечують взаємодію між людьми” [3, с. 51].

За версією В. Буряка [3], параметри комунікативної особистості можна розподілити на три групи:

- мотиваційні (визначаються комунікативними потребами повідомити й отримувати інформацію для оптимізації різних сфер життєдіяльності);
- когнітивні (пов’язані з пізнавальним досвідом особистості, з її інтелектуально-емоційним потенціалом. Центральним значенням у цьому плані володіє знання особистістю необхідних у тій чи іншій ситуації комунікативних кодів, що забезпечують адекватне сприйняття смислової та оціночної інформації й форми впливу на параметри комунікації);

– функціональні (визначають комунікативну компетентність особистості: широту й рівень оволодіння особистістю різними засобами комунікації для вираження різнохарактерної інформації; уміння вибирати, поєднувати й варіювати в процесі комунікативних актів різними засобами комунікації у зв'язку з умовами, що змінюються; володіння прийомами побудови дискурсу відповідно до обраного комунікативного коду і панівних у цьому суспільстві норм та правил спілкування) [3, с. 42].

Привертає увагу думка О. Проніної про те, що “індивідуальний стиль професійного журналіста є мірою комунікативної відкритості суспільства” [21, с. 319]. Цінними, на наш погляд, у цьому контексті є слова провідного російського журналістикознавця Я. Засурського про те, що інформаційно-комунікаційна революція, яка відбулася за два останні десятиріччя та стала одним з головних чинників розвитку інформаційного суспільства, не лише означає зростання ролі інформації, знань про сучасний світ, а й висуває нові вимоги щодо журналістики, якості журналістської продукції і, звичайно ж, журналістських кадрів [8].

Варто зазначити, що попередній аналіз проблеми формування в студентів журналістських спеціальностей культури творчої діяльності дав змогу виявити ряд суперечностей, які характеризують рівень професійної підготовки майбутніх журналістів:

– між соціальним замовленням на підготовку культурних, кваліфікованих, творчих, здатних постійно саморозвиватися й самовдосконалюватися, фахівців у галузі соціальних комунікацій, зокрема ЗМІ, та реальним рівнем підготовки студентів-журналістів;

– між існуючою системою цілісних і фрагментарних знань у журналістській освіті й освітніми підсистемами, орієнтованими на формування творчої індивідуальності майбутнього журналіста в умовах спеціалізацій;

– між необхідністю забезпечення взаємозв'язку вищої школи з професійним середовищем і журналістським виробництвом, посиленням професійно-творчої спрямованості навчання та недостатньою розробленістю методичних основ проектування процесу формування творчої індивідуальності майбутнього журналіста;

– між необхідністю співтворчості викладача і студента в навчальному процесі для спільного вирішення професійних творчих завдань і відсутністю технологій реалізації співтворчості;

– між необхідністю зміни ролей студента і викладача в навчальному процесі та недостатньо розробленими методичними основами рольової поведінки студентів-журналістів як суб'єктів взаємодії в контексті майстер-класів;

– між вимогами, що висуваються суспільством до рівня професійної комунікативності журналістів, і недостатнім науковим обґрунтуванням процесу її формування й розвитку в майбутніх фахівців для журналістики в навчальному процесі ВНЗ;

– між необхідністю володіння комунікативною компетентністю й неготовністю, неспроможністю журналістської освіти пристосуватися до динаміки розвитку, яка постійно зростає, що призводить до розриву між освітою та соціальними умовами життя і професійної діяльності [18, с. 7].

Висновки. Отже, однією з провідних цілей сучасної журналістської освіти є професійна підготовка творчої, комунікабельної особистості майбутнього фа-

хівця, що передбачає розвиток і стимуляцію творчих резервів кожного студента-журналіста, формування та вдосконалення його комунікативних здібностей, поглиблення самосвідомості й суб'єктності особистості, її здатності до самореалізації та творчого самовираження.

На нашу думку, для формування творчої й комунікабельної індивідуальності майбутнього журналіста важливими є самоусвідомлення студентом свого професійного призначення, самоствердження та самовдосконалення.

Основи професійної зрілості як вершини всієї життєдіяльності журналіста закладаються в системі вищої журналістської освіти, а наше майбутнє багато в чому залежить від “уміння організувати продуктивний діалог у найрізноманітніших сферах людської діяльності, адже не існує альтернативи для діалогу як для способу взаємодії між людьми” [2, с. 3], від сумлінно-творчого ставлення журналістів до своєї професії, яка, “наче розкрилені вітрила в океані, дає енергію рухові людей до духовного, морального вдосконалення й цивілізованого формування реальних форм життя; несе естетичну насолоду й інтелектуальний розвиток”, без чого сьогодні “неможливо уявити жодного суспільно-державного утворення” [29, с. 3], і яка, за нашим твердим переконанням, суттєво впливає на соціальне здоров'я нації, що “вимірюється ставленням до часу, часткою спроектованих у майбутнє сьогоднішніх справ” [23, с. 12], у тому числі й тих, що стосуються професійної підготовки майбутніх журналістів.

Література

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В.И. Андреев. – Казань : Изд-во Казанского гос. ун-та, 1988. – 238 с.
2. Берков В.Ф. Культура диалога : учеб. пособ. / В.Ф. Берков, Я.С. Яскевич. – Мн. : Новое знание, 2002. – 152 с.
3. Буряк В.Д. Журналістська творчість як система образної комунікації : навч. посіб. / В.Д. Буряк. – Д. : РВВДНУ, 2003. – 60 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2002. – 1440 с.
5. Гавалешко О.М. Інтеграція комунікативних та творчих компонентів у структурі самосвідомості : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / О.М. Гавалешко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – 20 с.
6. Гагин Ю.А. Концептуальный словарь справочник по педагогической акмеологии : учеб. пособ. / Ю.А. Гагин. – 2-е изд. – СПб. : СПбГУПМ : Балт. пед. академия, 2000. – 222 с.
7. Дружилов С.А. Профессиональная компетентность и профессионализм педагога: психологический подход / С.А. Дружилов // Сибирь. Философия. Образование : научно-публицистический альманах. – Новокузнецк, 2005. – Вып. 8. – С. 26–44.
8. Засурский Я.Н. Искушение свободой: Российская журналистика: 1990–2004 / Я.Н. Засурский. – М., 2007 – 464 с.
9. Здоровега В.Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник / В.Й. Здоровега. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Л. : ПАІС, 2004. – 268 с.
10. Каландаров К.Х. Управление общественным сознанием. Роль коммуникативных процессов / К.Х. Каландаров. – М. : Монолит, 1998. – 80 с.
11. Кемеров В.Е. Современный философский словарь / В.Е. Кемеров ; [под общ. ред. д. ф. н. проф. В.Е. Кемерова]. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Академический проект, 2004. – 864 с.
12. Костюк В. Формування мовної культури майбутнього журналіста / В. Костюк // Вісник Сумського державного університету. – 2006. – № 3 (87). – С. 97–100.
13. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 308 с.
14. Матвієнко В.Я. Соціальні технології / В.Я. Матвієнко. – К. : Укр. пропілеї, 2001 – 446 с.
15. Ненько І. Неювілейні роздуми про роль і місце ЗМІ / І. Ненько // Педагогіка толерантності. – 2004. – № 2–3 (28–29). – С. 152–154.
16. Нинюк І.І. Професіоналізм державних службовців : монографія / І.І. Нинюк ; [за заг. ред. Н.Р. Нижник]. – Луцьк : Надтир'я, 2005. – 164 с.

17. Олешко В.Ф. Журналистика как творчество : учеб. пособ. для курсов “Основы журналистики” и “Основы творческой деятельности журналиста”. Серия : Практическая журналистика / В.Ф. Олешко. – М. : РИП-холдинг, 2004. – 222 с.
18. Основы творческой деятельности журналиста : учебник для студ. вузов по спец. “Журналистика” / [ред.-сост. С.Г. Корконосенко]. – СПб. : Знание ; СПбИВЭСЭП, 2000. – 272 с.
19. Педагогіка вищої школи : словник-довідник / [упоряд. О.О. Фунтікова]. – Запоріжжя : ГУ “ЗІДМУ”, 2007. – 404 с.
20. Постолатій В. Вища школа: куди йдемо? / В. Постолатій // Педагогіка толерантності. – 2008. – № 3 (45). – С. 57–65.
21. Пронина Е.Е. Психология журналистского творчества / Е.Е. Пронина. – 2-е изд. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2003. – 320 с.
22. Різун В. Основи масового спілкування як духовного єднання і порозуміння / В. Різун // Вісник ЛНУ. Серія : Журналистика. – Л., 2001. – Вип. 21. – С. 20–25.
23. Саєнко Ю. Універсальний “Універсум” або п’ятнадцять років інформаційному просторі / Ю. Саєнко // Журналіст України. – 2008. – № 12. – С. 12–13.
24. Сарапулова Є. Г. Самопізнання та етика спілкування як засобом формування комунікативних вмінь у представників молодого покоління. / Є. Г. Сарапулова, Т.Д. Панченко // Педагогіка толерантності. – 2008. – № 3 (45). – С. 57–65.
25. Свитич Л.Г. Профессия: журналист : учеб. пособ. / Л.Г. Свитич. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 255 с.
26. Сергеенко А.А. Особенности развития коммуникативной компетентности студентов-журналистов в условиях вузов / А.А. Сергеенко // Журналистика и медиаобразование – 2008 : сб. трудов III Междунар. науч.-практ. конф. (Белгород, 25–27 сентября 2008 г.): в 2 т. / [под ред. проф. А.П. Короченского]. – Белгород : БелГУ, 2008. – Т. 1. – 368 с.
27. Риторические основы журналистики. Работа над жанрами газеты : учеб. пособ. / [З.С. Смелкова, Л.В. Ассуирова, М.Р. Савова, О.А. Сальникова]. – 6-е изд. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 320 с.
28. Хозяинов Г.И. Основы акмеологии / Г.И. Хозяинов. – М. : XXI век : ПКЦ, 2000. – 105 с.
29. Шаповал Ю.Г. Мистецтво журналізму : монографія / Ю.Г. Шаповал. – Л., 2007. – 320 с.

КОЛОСКІНА О.А.

ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЯК ОБ’ЄКТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО АНАЛІЗУ Й СИНТЕЗУ

Методологічними засадами вивчення проблеми педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості та самосвідомості молодших школярів є філософські положення про єдність історичного й логічного, взаємозв’язок педагогічних і соціокультурних явищ та процесів, загальний розвиток предметів і явищ матеріального світу, концептуальні засади психологічної та філософської освіти про діяльнісну сутність особистості і її роль у процесі навчання.

Провідними методологічними принципами здійснення наукового пошуку є особистісно орієнтований і цілісний підходи до проектування моделі педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості та самосвідомості особистості молодших школярів, а також її реалізації.

Найбільший внесок у теорію особистісно орієнтованого виховання зроблений І. Бехом. Розв’язання завдань нашого дослідження безпосередньо пов’язане з усебічно обґрунтованим цим науковцем поняттям особистісних цінностей, які утворюють внутрішній стрижень будь-якої особистості. Дослідник принципово розширив поняття особистісної цінності як усвідомленого, узагальненого, самовартісного смислового утворення особистості. Розкриваючи природу цього утворення, науковець дає характеристику поняття особистісного смислу як складової “індивідуальної свідомості, в якій відображається пристрасність цієї свідомості, що зумовлена зв’язком останньої з потребнісно-мотиваційною сферою суб’єкта, з